

УДК: 371(7)(09)

**Галина Чайка
(Чернівці)****ОРГАНІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ СПРАВИ
БУКОВИНСЬКИМИ ІМІГРАНТАМИ
НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ
В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

У статті йде мова про організацію буковинськими іммігрантами шкільної освіти для своїх дітей у Канаді, США, Бразилії у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: школа, українсько-англійська школа, учні, учителі, батьки, шкільне приміщення, семінар, Канада, США, Бразилія, українці, буковинці, іммігранти.

Питання про організацію шкільництва українськими переселенцями у країнах поселення на Американському континенті у кінці ХІХ – на початку ХХ ст, порушувалося у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: І.Руснака¹, В.Пенішкевич², Ю.Стечишина³ та інших працях⁴. Та все ж спеціальної праці, у якій би висвітлювалися питання організації шкільної справи буковинськими іммігрантами, досі нема. Тож мета цієї публікації – заповнити прогалину в дослідженні означеної проблеми.

З огляду на те, що більшість буковинських іммігрантів прибували з дітьми, і на своєрідний бум дітонародження уже у місцях поселення постала потреба відкриття шкіл з метою дати цим дітям початкову освіту. Щоправда, частина переселенців, самі будучи неписьменними (серед прибулих до США у 1897/98 фінансовому році 12420 галичан і буковинців 3503 особи, або 28% не вміли ні читати, ні писати⁵), традиційно вважали школу зайвим клопотом. У зв'язку з цим відомий український діяч імміграції в Канаді Кирило Генік у статті з промовистою назвою „Абсолютизм в Галичині і Буковині”, надрукованій у першій українській газеті в Канаді „Канадійський фермер”, переконливо закликав батьків, вихідців з Галичини і Буковини організувати для своїх дітей школи, у яких би ті навчалися українською і англійською мовами, та й дорослим радив у зимові вечори вчитися читати й писати.⁶ Незважаючи на закон про загальнообов'язкове навчання, далеко не всі діти буковинських іммігрантів у перші роки були охоплені школою. Налагодження справи навчання дітей утруднювалося спочатку відсутністю шкіл через велику розкиданість поселень на безмежних просторах Канади (відстань між школами мала бути не менше 3 миль (5,5 км)), відсутністю доріг, нестачею у перші роки для дітей одягу, взуття. Спочатку батьки облаштовували школи самотужки, бо на державний кошт школа могла бути відкрита лише при наявності не менше 12 дітей шкільного віку⁷. Місцеві власті були зобов'язані

виділяти 3/4 коштів на будівництво школи, решту – батьки. Для утримання школи мешканці поселення незалежно від чисельності дітей у кожного (чи їх відсутності) сплачували місцевий податок 6 дол. на рік⁸. Через суворі кліматичні умови та несприятливі спочатку соціальні обставини навчання в школах здійснювалося тільки влітку.

При організації шкільної справи в Канаді постало питання про мову навчання. Батьки (пам'ятаючи, що хоч їхні землі перебували у складі Австрії з німецькою державною мовою, але за конституцією дозволялося навчання рідною мовою) бажали, щоб і в Канаді їхніх дітей навчали рідною мовою. У той початковий період імміграції українцям вдалося скористатися успіхом канадських французів у їх боротьбі за рідну мову навчання у провінції Манітоба. Коли до влади прийшов у 1896 р. уряд Вільфреда Лор'є, канадського француза, при його підтримці вдалося досягти у 1897 р. дозволу у провінції Манітоба на двомовне навчання у початкових школах, тобто англійською і рідною мовою дитини, якщо в школі набиралося десять дітей, для яких англійська мова не була рідною. Цим положенням скористалися не тільки французи, але й інші неанглійські поселенці, у т.ч. й українці. У цій провінції для українських дітей було дозволено навіть друкувати читанку під назвою: „Манітоба. Русько-англійська читанка”⁹.

У Саскачевані і Альберті, де у 1906 р. уже проживало до 70 тис. русинів¹⁰, обставини були менш сприятливими, батьки-неанглійці мали право навчати своїх дітей рідної мови тільки у післяурочний час одну годину¹¹. Вчили також українських пісень, слухали оповідання з історії українського народу, але вчителі працювали безоплатно.

Першочергово поставало питання шкільних приміщень. Через їх відсутність спочатку навчання дітей влаштовували у приватних приміщеннях поселенців¹². Поселенці усвідомлювали потребу у шкільних приміщеннях і при отриманні землі зарезервовували певну площу під будівництво школи. Важливо відзначити, що нововідкриті школи на канадській землі буковинські іммігранти поїменовували за назвою сіл, звідки їх найбільше прибуло. До зведення шкільних приміщень – невеликих примітивних дерев'яних споруд – приступили дещо пізніше, ніж до будівництва церков. У провінції Альберта, як свідчать джерела, зведення першого шкільного приміщення сталося десь приблизно у 1900 р. Того року буковинські і галицькі українці власними силами збудували школу у місцевості Дауфін, згодом – у Етельберті і Сіфтоні, де вчителювали українці¹³. Прибулі із буковинського села Берегомет Іларій Мандрик, два брати Крапко, а також Василь Мазур заснували на початку ХХ ст. одноймене село і школу теж назвали „Берегомет”. Проте саме приміщення школи збудували пізніше, у 1908 р., на ділянці землі, виділеній Миколою Грекулом. У цій школі, крім україн-

нців, навчалися також вихідці із родин ірландців, англійців, французів, шотландців та ін.¹⁴

У 1901 р. із буковинського села Іспас прибули родини Лукіяна Фуштея і Костина Димка, оселилися біля Гаврилюків у поселенні Василь. А коли у 1903 р. тут поселилися досить численно прибулі з того ж буковинського Іспаса іммігранти, вони заснували населений пункт „Іспас” і таку ж назву дали школі, яку почали будувати.¹⁵

Вважається, що найбільше переселенців з Буковини „дало” с. Топорівці. Першими прибули з цього села у 1897 р. у провінцію Альберта Михайло Баб'юк і оселився біля поселення Восток, у 1898 р. – Георгій Геліч і оселився на південь від м. Ендрю, згодом – родина Поничів, Николайчуків, Руснаків та інших, із сусідніх з Топорівцями на Буковині сіл Раранче – родини Шкрабів, Скинтеїв, Василичуків, Слободи-Раранчі – родина Лазоруків та інші, які й заснували в Канаді поселення „Топорівці” й таку ж назву дали новозаснованій 1909 р. школі. Ініціатором її відкриття був вихідець із буковинських Топорівців Танаско Двірничук, чоловік письменний і якого поселенці обрали старостою канадських Топорівців. Приміщення збудували у 1911 р. за півмилі південніше Задимленого озера, згодом перенесене у зв'язку з будівництвом залізниці.¹⁶ Неподалік у 1905 – 1907 рр. було засновано школи „Південний Кіцмань” і „Північний Кіцмань”.¹⁷

Активним організатором українсько-англійської школи у м. Мондері був український священник і поет Пантелеймон Божик¹⁸ (1879 – 1944), який прибув з с. Онут у 1900 р.¹⁹

На південний захід від Веллінгтона у 1902 р. вихідці із буковинських Лужан і Мамаївців заснували однойменні поселення і такі ж назви дали школам, пошті, православним церквам. Прибулі з буковинської Лашківки теж поселились у канадських Лужанах і посилали дітей до школи „Лужани”. А коли поселення „Мамаївці” збільшилося, там у 1913 р. заснували школу „Мамаївці”.²⁰

Значна колонія буковинців оселилася у 1897 р. між поселенням Восток і Ендрю, а також біля Пакана. Оскільки найбільше їх було із с.Киселів, то поселення назвали „Киселів” і таку ж назву дали новозаснованій школі.²¹

У 1899 р. із буковинського с. Шипинці прибули Іван і Василь Гулеї, Петро Луцяк з двома синами Георгієм і Захарієм і трьома зятями – Теофілом Кириляком, Миколою Урсуляком і Микитою Ілюком, у 1900 р. – Софроній Грекул з двома синами та багато інших, дехто – із буковинського с. Біла, які й заснували біля м. Чіпман однойменне поселення і школу „Шипинці”.²² Важко було дітям українців засвоювати матеріал перших учителів-англійців, таких як Стівен Філліс, Уільям Карай, Джон Редшс. І лише коли почав працювати учитель-українець Е. Кириак, дітям вчитися стало легше.²³

1904 р. у канадських Шипинцях працювала школа „Прут”, біля Димного Озера, за 60 миль на схід від Едмонтона. До батьківського комітету було обрано Миколу Лазорука, вихідця із буковинського с.Раранче (нині Рідківці). До речі, назви „Прут” було дано не лише у канадських Шипинцях (буковинські Шипинці розташовані біля р. Прут), а й ще у кількох поселеннях, вихідці з яких проживали раніше біля р. Прут.²⁴

Цікаво, що одна з шкіл була названа „Чернівці”, яку збудували у 1906 р. яка, як і інші, працювала лише у теплу пору року. У ній працювали учителі-українці Маціборський, Захарій Шевчук.²⁵ Можна припускати, що серед цих учителів хтось був з Буковини.

У середині 90-х рр. ХІХ ст. в окрузі Ту Гілс в тій же Альберті, за 3,5 милі на північний схід від м. Веллінгтон оселився вихідець із буковинського села Борівці Тодор Скорейко, заснував там магазин. У 1899 р. туди прибули з Борівців з родинами Дмитро Білий, Пентелей Данилюк, Микола Гордей, Семен Гуцуляк, Штефан Шевчук. Вони й дали своєму поселенню назву „Борівці”. Одноіменну назву дістала й тамтешня школа, але збудували її тільки у 1909 р.²⁶ Ще у 1897 р. із с.Шишківці з Буковини прибув Григірчик, у 1900 р. – ще кілька родин і заснували поселення „Шишківці” і однойменну школу. Але приміщення збудували тільки у 1909 р. Першими учителями тут були Микола Баб'юк та буковинець Михайло Лупул. Згодом школу перейменували у Веллінгтонську. У ній теж навчання відбувалося лише влітку.²⁷

Інкони назви шкіл, засновуваних буковинцями в Канаді, походили не від назв буковинських сіл, а від прізвищ перших поселенців. У 1899 р. (за іншими джерелами, 1900) з Руського Банилова прибув до Канади (Альберта) Андрій Шандро зі своїми двома братами і заснували поселення „Шандро” неподалік від м. Вітфорда. Таку ж назву дали школі й пошті.²⁸ Але оскільки з Руського Банилова все прибували нові іммігранти і заснували неподалік поселення „Банилів”, то там школа теж дістала назву „Банилів”.²⁹ Існували також школи „Молодія” за назвою буковинського села³⁰, „Боян-Альта”.³¹ Загалом в Альберті існувало не менше десяти шкіл з назвами буковинських населених пунктів.

За назвою новозаснованих поселень давали назви школам і в інших провінціях Канади, зокрема в Саскачевані: „Ставчани”, „Буковина”³², „Маморниці” (1909 р.)³³.

Відповідно до буковинських назв населених пунктів діставали назви і шкільні округи на чолі з громадськими радами, зокрема в Саскачевані: Чернівецький шкільний округ №2341 (заснований 7 квітня 1909 р.), Добронівецький, №2368 (8 травня 1909 р.), Васловівецький, №2442 (22 липня 1910 р.).³⁴ Кілька шкіл з назвою „Буковина” було відкрито у провінції Манітоба.³⁵

Це були українсько-англійські школи, де вчили по-українськи і по-англійськи. У Манітобі у 1907 р. таких шкіл було до 70³⁶, у 1914 р. – понад 100.³⁷ У якійсь частині з них вчилися і діти вихідців з Буковини. Вчилися всі разом і бідні, і заможні.

Була спроба буковинців заснувати школи і в Монреалі, коли у 1912 р. по вул. №6 там збудували „буковинську” церкву св.Івана Сучавського, але спочатку вдалося там відкрити тільки недільну школу, де вивчали Святе Письмо.³⁸

Але важливо було не тільки відкрити школу, навіть збудувати нові приміщення. Потрібні були вчителі, які б знали англійську й українську мови. „Вчителями” спочатку працювали ті, хто хоч трохи розумівся на цій справі: недовчені семінаристи, дяки, жандарми – вихідці з Буковини.³⁹ А англомовних вчителів українські діти не розуміли.

У 1905 р. в Канаді сто шкільних приміщень, збудованих українськими іммігрантами, були порожніми, бо не було вчителів. Працювало тільки 40 двомовних шкіл, а число українських дітей шкільного віку (у т.ч. й буковинських батьків-іммігрантів) становило 4 тис. і зростало.⁴⁰

З метою підготовки українських учителів для таких шкіл з дозволу уряду Манітоби у 1905 р. у Вінніпезі відкрито семінар (педагогічне училище), до якого приймали вихідців з україномовних родин. До речі, одним з учителів (учителем українознавства) був у семінарі випускник Чернівецької гімназії Яків Макогін. У 1907 р. відбувся перший випуск (18 осіб) учителів двомовних українсько-англійських шкіл. Семінар перевели у м. Брендон. Такі ж семінари були у 1909 р. відкрито у Ріджайні (Саскачеван), а у 1912 р. – у Вегревилі (Альберта).⁴¹ Вони діяли до 1917 р. і підготували до 200 учителів.⁴² Працювали згодом вчителями двомовних шкіл і вихідці з Буковини: Григорій Скегар у м. Толстой (Манітоба) (прибув до Канади 17-річним юнаком у 1908 р. із с. Погорілівка⁴³); Денис Мойсюк у м. Кенмор (Альберта)⁴⁴; Василь Мігайчук (у Манітобі).⁴⁵ Мігай (Мігайчук) Василь (1888 – 1980), прибув з Брідка до Канади у 1900 р., оселився з батьками і братами в Арбаці (Манітоба). Ходив до школи в Арбаці, потім вступив до Брендонської семінарії (1909 – 1910 рр.). Учителював у Арбаці, Вайті та інших школах. У 1910 р. працював у „Фрі Прес”. У 20-х роках переселився до США працював в газеті „Ганок Ньюс”.⁴⁶

Мігайчук Манолій (1894 – 1967) з Брідка до Канади прибув у 1900 р, оселилися в околиці Вайта (Манітоба). У 1909 р. вступив до учительського семінару в Брендоні, після чого учителював в околицях. З 1914 р. навчався на філософському факультеті Манітобського університету. Закінчив у 1919 р. Потім навчався на дантиста у Торонто.⁴⁷ Горецький Ізидор (1902 р.н.) народився у селі Барбівцях, прибув до Канади з батьками у 1906 р. Згодом учителював у школах, був шкільним

інспектором, студював у Манітобському та Альбертському університетах.⁴⁸ Михайлик Євген з с. Заставни прибув до Канади у 1904 р., у 1907 р. записався до Брендонського семінару, який закінчив разом з „Нормал Скул” у 1910 р., учителював протягом 10 років. У 1920 р. продовжив навчання на правничому факультеті Альбертського університету, закінчив у 1925 р. і був прийнятий до адвокатської палати.⁴⁹

І все ж вчителів, викладачів не вистачало, тому канадські українці запрошували їх з старого краю. Газета „Буковина” у номері за 8 лютого 1908 р. вмістила, наприклад, заклик „Українсько-англійського семінару” з Канади, у якому від імені більше 100-тисячної громади канадських українців запрошувалося туди українських вчителів.⁵⁰ Однак на цей заклик майже ніхто з буковинських вчителів не відгукнувся. Місію навчання і виховання дітей буковинського (як і галицького) походження виконували „двомовні” випускники згаданих семінарів. Вони вчили їх не тільки англійської мови, поваги до держави Канади, але своїми розповідями утверджували їх у думці, що вони є вихідцями з великого європейського народу з великою історією, культурою, традиціями і що не слід забувати своє історичне коріння. Тобто ці вчителі були ніби на рубежі перетворення буковинців (як і галичан) у майбутніх добрих громадян Канади, що зберігають світлу пам’ять про історичну батьківщину. А що це справді були українські вчителі, наведемо прізвища деяких з них, що взяли участь у 1907 р. у першій учительській конференції у м.Вінніпег (Манітоба): Я.В.Арсенич, Дм.Вовк, П.Г.Войценко, О.Гикавий, В.П.Грушовий, Я.Головацький, Ф.Т.Гаврилук, П.Гегейчук, М.Драбинястий, В.Даделюк, О.Жеребко, О.Климів, І.Коцан, В.Кудрик, Яр.Колтек, Я.Кунінський, В.Когут, С.Литвин, В.Маєвський, А.Новак, П.С.Огрисло, М.П.Остапович, Т.Н.Петришин, В.Романюк, В.Смук, В.Саранчук, П.Семотюк, Т.Д.Ферлей, П.Чайковський, В.Чумер, В.Шолдра, Д.Якімишак та ін.⁵¹

Неабиякою проблемою у шкільній справі була відсутність українських підручників. Дехто використовував передані з старого краю букварі, читанки. Але, як писала у 1907 р. газета „Буковина”, „старі галицькі та буковинські букварі повні „стріх”, „соловейків” і т.д., яких американська дитина зроду не бачила й слухає про них як про речі зовсім чужі...”.⁵² Певну допомогу подав учителям (і учням) Петро Зварич з Вегривила (Альберта), який у 1911 р. переклав затверджену урядом читанку з англійської мови на українську і надрукував її за власні кошти під назвою „Помічник для малих школярів до ужитку в початковій шкільній науці в Альберті і Саскачевані”. Ще більш суттєвою підтримкою для вивчення української мови дітьми українських іммігрантів у Канаді було видання там „Української граматики” проф. Черні-

вещького університету С.Смаль-Стоцького – видатного українського філолога, громадського і політичного діяча Буковини, але це вже було пізніше (1919 р.).⁵³

Проте, як зазначає канадський дослідник Богдан Медвідський, не слід перебільшувати успіхи українського шкільництва в Канаді в кінці XIX – на початку XX ст. Приміром, у згадуваній провінції Альберта українські школи у 1911 р. існували лише в 1/3 місцевостей, де проживали українці. Чимало батьків думали, як вижити, а не про школу.⁵⁴

І лише в результаті наполегливої роз'яснювальної роботи батьки все більше усвідомлювали необхідність освіти для дітей. У 1916 р. існувало майже 400 українсько-канадських шкільних округів, але переважно у Манітобі.⁵⁵ Там навчалися і дорослі, щоб ліквідувати свою неписьменність

В інших провінціях обставини були менш сприятливими для українських, у т.ч. буковинських іммігрантів. Канадські власті були зацікавлені у тому, щоб іммігранти скоріше освоювали державну англійську мову, асимілювалися, переймали канадський спосіб життя. Тому вони пішли на згортання навчання дітей рідною мовою. Зокрема, у 1913 р. українська мова була заборонена у школах провінції Альберта. Це викликало невдоволення у батьків, а у шкільному окрузі „Буковина” привело навіть до протесту і сутички батьків з учителем Бойлем і властями.⁵⁶ „Сміливість і упертість „буковинців”, – згадував В.Чумер, скомпрометувала пана Бойла”.⁵⁷

У Саскачевані і Манітобі українсько-англійські двомовні школи були закриті у 1916 р., як своєрідне покарання вихідців з Австро-Угорщини, яка перебувала у стані війни з Англією і, відповідно з Канадою, а українсько-англійські читанки наказано знищити.⁵⁸ Батьки, які бажали вчити дітей української мови, змушені були вдаватися до організації приватних шкіл, навіть у церковних підвалах. Сучасний дослідник української еміграції з Саскатуна Зенон Погорецький дає цим діям власної досить критичну оцінку. Він вважає, що закриття двомовних англійсько-українських шкіл в Саскачевані „спричинило ворожнечу, яку українці відчували від шкільної системи і урядових відділів. Припинюючи кожну мову (крім англійської) і не приймаючи події історії інших народів (крім британської), школа діяла злочинно, відбираючи у дітей їхню культуру і мову замість того, щоб давати їм змогу вивчати те, що рідне. Це ограбувало дитячу гордість, культурну приналежність і спричинило відчуження від родичів.”⁵⁹ (Додамо: ці та інші несприятливі закони і заборони внаслідок наполегливих домагань українців Канади пізніше були змінені, наприклад, у Саскачевані аж у 1974 р.⁶⁰), але час зробив своє: багато українців, у т.ч. й буковинців, або призабули, або й зовсім уже не знали у тому році української мови.

Така ж доля спіткала українські школи і в Бразилії, але дещо пізніше. Якщо у 1913 р. їх було там 35, то з часом всі їх закрили.⁶¹

У Сполучених Штатах Америки, де буковинці, зокрема українці, перебували переважно як заробітчани і мало хто як переселенці з родинами, про заснування для них шкіл за прикладом Канади говорити з певністю неможливо. Оскільки до США переселенці з Буковини (переважно євреї, німці, частково українці) прибули у міста, то створення окремих шкіл, де б вчилися лише діти буковинців, а тим більше лише українців, було проблематично. Навчатися дітям українців у США спочатку було надто складно: раз – через зайнятість на різних роботах, по-друге, через навчання на нерідній мові. У передовій статті „Американські русини” газета „Буковина” у 1904 р. писала: „На науку лишається мало часу, бо рускі (українські. – Г.Ч.) діти мусять уже змалку працювати...Працює ся армія малих робітників звичайно від пів до 7-ї рано до пів до 7-ї вечора. А така праця ослабляє дітей не тільки фізично, але й морально...З 20 тис. руских (українських. – Г.Ч.) дітей в руских школах навчається яких 2 тис. Решта – в американських школах” з англійською мовою викладання впродовж 3 – 4 років.⁶² Відвідавши США, Ярослав Весоловський у статті „Наша заморська еміграція” писав у газеті „Буковина” у 1906 р., що американська школа – це могутній асимілятор, у т.ч. й українців. Щоб зберегти свою національну ідентичність, українці створили у США приватні національні школи. Але рівень навчання у них такий, який колись був у школах-дяківках на Буковині, бо вчили лише алфавіт.⁶³

Це твердження зустрічаємо і у пізніших дослідженнях. В „Енциклопедії українознавства” зазначається, що через неможливість навчання дітей рідною українською мовою у США у 90-х рр. XIX ст. при церквах було створено кілька українських шкіл, де навчання відбувалося у вільний від основного навчання час (а також зранку чи ввечері), але якість такого навчання у цих школах була невисокою.⁶⁴

Тож буковинці, зокрема українські учні, молоді мусили наполегливо освоювати англійську мову, бо це була життєва потреба. Старанні, працюючі, вони з часом не тільки освоїли мову країни проживання. Дехто з них добився й поважного становища у тамтешньому активному суспільному житті, закінчивши середні чи вищі навчальні заклади. Зокрема, Степан Василько, що прибув з Чернівців до США у 1893 р., закінчив у Сан-Франціско стоматологічний факультет і став першим українським стоматологом у цій країні (працював там до 1926 р.). Мирослав Симонович, що емігрував з Чернівців у 1907 р., закінчив у 1913 р. медичний факультет в Чикаго і став лікарем у США. Там же у США, у Детройті, став адвокатом виходець з Буковини Кузь. Згадуваний уже уро-

дженець (1891 р.) із с.Погорілівка Григорій Скегар прибув до Канади у 1908 р., працював учителем у Манітобі, Саскачевані протягом семи років, з часом закінчив стоматологічний факультет, працював лікарем у Чикаго, Лос-Анжелесі. У 1919 р. у Чикаго набув ступінь з психології та доктора дантистичної медицини. Автор праці „Українські професіоналісти в Америці і в Канаді”.⁶⁵

Широко відоме в Канаді ім'я Івана Панчука – сина і внука перших буковинських переселенців в околиці Стюартбурн, що прибули: Панчуки по батькові з с.Онут (1902 р.), по матері із Загарів, що прибули із с. Брідок у 1896 р. Іван (1904 р.н.) закінчив місцеву школу, Мічиганський університет, згодом став доктором юриспруденції. Він, народжений у Канаді, мав великий інтерес до своєї прабатьківщини – Буковини, зокрема сіл Онута, Брідка та ін. Для цього багато літ збирав матеріали і видав власним коштом цікаву книгу „Буковинське поселення в Манітобі (Околиця Гардентон)” англійською мовою („Bukowinian settlements in Southern Manitoba (Gardenton Area). Battle Creek Mich.: Pr. III – 86. Privatprint.”⁶⁶

Отже, українські (зокрема, буковинські) іммігранти прагнули створити необхідні умови своїм дітям для здобуття освіти, щоб вони могли стати повноправними громадянами у країнах поселення і мати рівні можливості з іншими етносами у суспільному та громадському житті. Саме створення двомовних шкіл, забезпечення їх вчителями та підручниками стало важливим завданням для буковинських (українських) іммігрантів у Канаді. Буковинські (українські) учні виявилися старанними і уже на початку ХХ ст. були вчителі буковинського походження, які отримали, або продовжили необхідну освіту у Канаді.

Буковинські (українські) батьки-іммігранти робили значні пожертви на шкільну справу, сприяли створенню приватних шкіл, виділяли значні кошти на утримання вчителів, закупівлю підручників (не найдешевших) при тому, що часто самі перебували у складному матеріальному становищі. Діти розуміли необхідність навчання, багатьом доводилось долати значні відстані, щоб добратись до школи у поганому взутті, одязі. Але прагнення укорінитися на новій землі, відповідати вимогам суспільства, у якому вони жили, брали верх над всіма перешкодами і труднощами. Важливо, що саме навчання сприяло збереженню пам'яті про свій рідний край, розумінню обставин, через які змінилося їх життя, життя їх батьків. Українські вчителі сприяли поширенню знання про історичне минуле України, виховували повагу до історичної батьківщини.

¹ Руснак І.С. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець ХІХ – ХХ ст.). – Чернівці: Рута, 2000. – 363 с.

² Пенішкевич В. Організація національно-українського шкільництва в Канаді піонерської доби (Манітоба, Саскачеван, Альберта) // Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій / Ред. О.Макар, Р.Білаш. – Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський Університет, 2002. – С. 103 – 107.

³ Ювілейна книга. 25-ліття інституту ім. Петра Могили в Саскатуні / [написав Ю. Стечишин]. – Вінніпег, 1945. – 435 с.

⁴ Wheatfields and wildflowers. A History of Rycroft and surrounding school districts. – Rycroft, Alberta, 1984. – 628 р.

⁵ Державний архів Чернівецької області (ДАЧО). – Ф.3. – Оп. 1. – Спр.6888. – Арк.193.

⁶ Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків: До сторіччя прибуття українських поселенців до Канади.: Збірник. – К.: Дніпро, 1990., – С. 39.

⁷ Іванчук М. Історія українського поселення в околиці Гімлі. – Вінніпег: Тризуб, 1975., – С. 12, 91 – 129.

⁸ Корольов В. Українці в Америці / Володимир Корольов. – К., 1909., – С. 79; ДАЧО. – Ф.3. – Оп. 1. – Спр. 6888. – Арк.193; Буковина – 1896. – 14(26) лип.

⁹ Свистун В. „Український патріотизм” в Канаді на словах і на ділі. – К.: Рад. школа, 1959. С. 20 – 21.

¹⁰ Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу / Дмитро Прокоп. – Едмонтон-Вінніпег, 1988. – С. 102.

¹¹ Там же. – С. 103.

¹² Руснак І. Розвиток українського шкільництва у Канаді (кін. ХІХ – ХХ ст.). – С. 78.

¹³ Кравчук П. Листи з Канади. – К.: Рад. шк. 1976. – С.17.

¹⁴ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – Edmonton, 1975. – С.24, 406 – 407.

¹⁵ Там же. – С. 23.

¹⁶ Там же. – С. 25, 26.

¹⁷ Буковина, її минуле і сучасне / Під ред. Д.Квітковського, Т.Бриндзана, А.Жуковського. – Париж – Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 918

¹⁸ Радянська Буковина. – 1991. – 23 серп.

¹⁹ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. – Вінніпег, 1986. – С. 66.

²⁰ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – Edmonton, 1975. – С. 25, 278.

²¹ Там же. – С.24.

²² Там же. – С. 24.

²³ Там же. – С. 407.

²⁴ Там же. – С. 393 – 394; Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу / [Матеріали зібрав і написав С. Ковбель, зредагував проф. Д. Дорошенко.]. – Вінніпег, 1949. – С. 805, 818; Рудницький Яр. Канадійські місцеві назви українського походження. – Вінніпег, 1951. – С.62.

²⁵ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – С. 379 – 380.

²⁶ Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. – С. 733; Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – С. 23, 372; Рудницький Яр. Канадійські місцеві назви українського походження. – С. 17.

²⁷ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – С. 24, 397.

²⁸ Там же, – С.22. Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. – С. 771; Рудницький Яр.

Канадійські місцеві назви українського походження. – С.78.

²⁹ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – С. 22; Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. – С. 771; Рудницький Яр. Канадійські місцеві назви українського походження. – С. 13.

³⁰ Ukrainians in Alberta. Editorial committee. – С.26.

³¹ Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. – С. 774.

³² Буковина, її минуле і сучасне. – С. 917 – 918; Рудницький Яр. Канадійські місцеві назви українського походження. – С. 19, 69.

³³ Dutchak-Zajachkivska J. Mamornitz Revisited: One Hundred Years of Ukrainian Pioneer Settlement in Saskatchewan. 1897 – 1997 / Jenia Dutchak-Zajachkivska. – Ottawa, 1997. – С. 79 – 80.

³⁴ Там же. – С. 79 – 80.

³⁵ Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу. – С. 775; Рудницький Яр. Канадійські місцеві назви українського походження. – Вінніпег, 1951. – С.19.

³⁶ Корольов В. Українці в Америці. – С. 79.

³⁷ Гринюк Стела. На другій батьківщині // Радянська Буковина. – 1991. – 6 серп. – С.2.

³⁸ Літопис українців в Квебеку. Документальна, хронологічна історія організаційно – церковного – громадського життя українців в Квебеку. – Канада, [б. р. в.]. – С. 189.

³⁹ Земля і Воля. – 1909. – 10 жовт.; Буковина – 1907. – 24 груд.

⁴⁰ Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Етнокультурна діяльність українських канадців: здобутки і проблеми // УІЖ. – 1991. – №9. – С. 43.

⁴¹ Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу. – С.103 – 104; Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні. – Львів: НТШ, 1993. – Т. 3. – С. 943.

⁴² Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу. – С. 425.

⁴³ Там же. – С. 280.

⁴⁴ Радянська Буковина. – 1991. – 18 січ.

⁴⁵ Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу. – С.114.

⁴⁶ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. – С. 440.

⁴⁷ Там же. – С. 441.

⁴⁸ Там же. – С. 181.

⁴⁹ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. – С. 439.

⁵⁰ Буковина – 1908. – 28 лют.

⁵¹ Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу. – С. 102.

⁵² Буковина. – 1907. – 24 груд.

⁵³ Прокоп Д. Українці в Західній Канаді. До історії їхнього поселення та поступу. – С. 103.

⁵⁴ Медвідський Б. Етнографічна культура українців Канади та національно-культурне відродження України // Українська діаспора. – 1993. – Ч. 3. – С. 58.

⁵⁵ Субтельний О. Україна: історія / Орест Субтельний [пер. з англ. Ю.І. Шевчука; вст. ст. С.В. Кульчицького]. – К.: Либідь, 1991. – С. 473.

⁵⁶ Кравчук П. Листи з Канади. – К.: Рад. письм., 1978. – С. 17.

⁵⁷ Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – К.: АН УРСР, 1960. – С. 150.

⁵⁸ Енциклопедія українознавства Т.3. – С. 941; Свистун В. Український патріотизм в Канаді на словах і на ділі / Статті. – К.: Рад. письменник, 1959. – С. 12.

⁵⁹ Погорецький З. Українські етнічні організації провінції Саскачеван // Українська діаспора. – Київ – Чикаго: ІНТЕЛ, 1992. – С. 107.

⁶⁰ Там же. – С. 10.

⁶¹ Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні. – Львів: НТШ, 1933. – Т.1. – С. 171.

⁶² Буковина. – 1904. – 18 бер.

⁶³ Буковина. – 1906. – 31 січ.

⁶⁴ Енциклопедія українознавства Т.3. – С. 820; Прокоп Українці в Зах. Канаді: До історії поселення та поступу. – С.8.

⁶⁵ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. – С. 580.

⁶⁶ Там же. – С. 238.

Summary

*Halyna Chaika
(Chernivtsi)*

Establishing of school education on the American continent by Bukovynian immigrants

The article deals with the establishing of school education for children in Canada, USA, Brazil at the end of the 19th – beginning of the 20th centuries by Bukovynian immigrants.

УДК: 9(477)“19”+9(470)“19”

*Сергій Добржанський
(Чернівці)*

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ „РУСЬКОЇ БЕСІДИ” У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1940)

В статті йдеться про товариство „Руська бесіда” в часи окупації Буковини королівською Румунією і становлення його як офіційного представника українців краю перед владою.

Ключові слова: окупація, режим, просвіта, „Руська бесіда”, читальня.

Товариство „Руська бесіда” на Буковині – це найстаріша та найповажніша українська громадсько-культурна організація на теренах краю проіснувало з 1869 по 1940 роки. Проте питання висвітлення розвитку і діяльності товариства відбувалося в основному у контексті національного руху на Буковині. Проблема аналізу діяльності та результатів роботи об'єднання є досить актуальною, потребує ґрунтовного дослідження, а вирішення цих питань дасть можливість ширше пода-